

IMPERATIVE NAȚIONALE ȘI COSMOPOLITISM

Reacția principesei Maria la revolta studenților din Piața Teatrului Național din martie 1906

Marian CONSTANTIN
Muzeul Național Cotroceni

Evenimentele din 13 martie 1906 din Piața Teatrului Național sunt îndeobște cunoscute. Ele au fost amplu relatate în presa timpului, protestul studențimii împotriva manifestărilor care, prin conținutul lor cosmopolit, contraveneau afirmării legitime a limbii române pe scena primului teatru al țării câștigând, atunci, adeziunea cvasiunanimă a intelectualității noastre.¹

Le vom rememora succint, având de astă dată ca punct de reper o scrisoare din 1 aprilie 1906 a principesei moștenitoare Maria către mama sa, ducesa de Coburg.²

Dramatismul evenimentelor este sugerat în chiar începutul scrisorii, printre formulele agreabile și convenționale, inerente oricărei corespondențe:

„Dragă mamă,

Îți mulțumesc pentru scrisoarea ta lungă și frumoasă. Este o bucurie să primesc vești din altă lume pentru că *aici simți uneori că nu mai ești printre cei vii* (s.n.). Mă bucur să aud despre viața ta acolo, despre cei cu care te întâlnești și despre ce mai faci. Descrierile tale sunt întotdeauna atât de surprinzătoare! Cele despre mătușa Elena au fost încântătoare.“³

Dovadă a tulburării profunde pe care o trăise, Maria trece direct la relatarea întâmplărilor, fără a mai povesti, ca în alte epistole din aceeași perioadă, fapte obișnuite din existența de zi cu zi:

„Am trecut prin clipe grele aici. Una din acele «société de charité» aflate sub patronajul meu trebuia să dea un spectacol de amatori la teatrul mare. Timp de două luni au învățat cu greu patru piese mici. Era vorba despre o piesă românească și trei franțuzești, printre care și o încântătoare operetă. Totul fusese stabilit pentru luni seara. Nando și cu mine trebuia să onorăm reprezentația cu înalta noastră prezență. Cu o zi înainte, niște studenți stâmiți de un profesor scandalagiu, declaraseră că pe scena românească trebuie jucate doar piese românești și le rugaseră pe doamne să renunțe la reprezentațiile lor. Acum doi ani se mai întâmplase ceva asemănător, fuseseră câteva țipete, apoi totul s-a terminat. Cu gândul că anul acesta va fi la fel, s-a hotărât să facem reprezentația așa cum fusese stabilit. Toate biletele fuseseră vândute, totul se anunța a fi foarte drăguț și de altfel ar fi fost ridicol dacă s-ar fi renunțat doar pentru că niște studenți aveau ceva de obiectat.“⁴

¹ Z. Ornea, *Sămănătorismul*, ediția a II-a, Editura Minerva, București, 1971

² ANIC, Fond Regina Maria, Dosar V, 2593/ 1906

³ *Ibidem*

⁴ *Ibidem*

Profesorul „scandalagiu“, blamat de principesă pentru aportul său la ațâțarea tineretului, nu era altul decât Nicolae Iorga, cel care, mai ales prin intermediul cunoscutei reviste „Sămănătorul“, devenise principalul lider de opinie al propovăduirii purității culturii naționale și, inevitabil, al amendării oricărei forme de penetrare a culturii de tip occidental. Încă din 1904, într-un articol sugestiv intitulat „Boierimea franceză din România“, Nicolae Iorga cerea imperativ măsuri protecționiste pentru cultura națională:

„Taxe pe cărțile de literatură străine, taxe pe ziarele străine – ca în Austria –, taxe pe trupele streine [...]. Taxe, strașnice taxe, pe cei ce stau în străinătate și-și culeg de pe moșii lucrate în sudori de sânge de țărani noștri veniturile cu care caută a speria Apusul [...] și, în sfârșit, nerecunoașterea absolută a diplomelor de învățatură străine, căci avem profesori, avem învățați, avem școli, care ne costă o groază de bani și care nu sunt făcute numai pentru mitocani și pentru săraci.“⁵

În opinia lui Iorga acest radicalism avea mai ales menirea să apere instituțiile noastre culturale și de învățământ de excesul francofon al claselor favorizate. Dar, cum s-a mai arătat, în spatele discursurilor intransigente de acest fel, cel mai adesea animate de sincere preocupări pentru prezervarea identității culturii naționale, stăteau deja ambițiile politice ale reputatului profesor. Aceasta se apropiase de câțva timp de gruparea junimistă condusă de Nicolae Filipescu cu gândul de a deveni membru al Partidului Conservator și a făcut chiar presiuni de impunere în ideologia acestui partid a opiniilor sămănătoriste, însă grupul maioreșcian i-a dejucat în cele din urmă planurile, născându-le.⁶

Pentru Iorga preparativele societății „Obolul“ – căci despre aceasta era vorba – în vederea susținerii spectacolelor franțuzești de la Național au constituit un excelent prilej de stigmatizare a high-life-ului bucureștean cosmopolit, prin organizarea unei acțiuni de protest răsunătoare. Primul pas a fost inserarea în revista „Epoca“ din 12 martie a unui apel emfatic către cititori de a boicota reprezentarea prin neprezentare:

„Cetitori, care veți avea în mână acest ziar, lăsați să vi se facă o rugămintă; nu pentru un om, pentru o grupă de oameni, pentru un partid, ci pentru acea mare ființă nenorocită, luptând de două mii de ani cu împrejurări dușmane pentru literatura lui, pentru limba lui, pentru sufletul lui [...] rugăm pe oricine simte că are o țară, pe oricine aude glasul poruncitor al sângelui său, pe oricine se poate gândi la moșii, la strămoșii săi, trăiți cinstiți în țara românească, cu grai românesc, cu suflet românesc, rugăm pe oricine nu vrea să-și arunce copiii în vâlmășagul neamurilor, fără să știe în ce limbă îi vor pomeni aceia care vor veni după dânșii, îi rugăm, cu o căldură ce nu poate coborî în cuvinte, să nu vie la Teatrul Național în seara de 13 martie și în seara de 15 martie 1906.“⁷

De asemenea, cu o seară înainte de spectacol, Iorga a ținut pe culoarele Facultății de Litere o conferință ad-hoc, intitulată „Despre drepturile limbii naționale în statul modern“, și a anunțat pentru seara zilei de 13 martie o adunare cetățenească în apropierea Teatrului Național. Deși reprezentanți ai societății „Obolul“ au cerut grupului studentesc să-și modereze acțiunea, promițând să nu mai inițieze pe viitor reprezentării în limba franceză,

⁵ N. Iorga, *Boierimea franceză din România*, în „Sămănătorul“, 22 februarie 1904

⁶ Z. Ornea, *op. cit.*, pp. 195-204

⁷ N. Iorga, *O rugămintă*, în „Epoca“, an XII, 12 martie 1906

adunarea a avut loc. Iorga a îndemnat asistența la rezistență pasivă dar dârză. Cu cuvinte înflăcărâte și patetice el a condamnat atitudinea antinațională a „noii boierimi“, rugându-și studenții să intoneze, în semn de protest „imnul“ ardelenesc „Deșteaptă-te, române!“⁸ Însă lucrurile au scăpat de sub control. Iată cum relatează principesa Maria evenimentele care au urmat:

„Totuși, când a venit seara, piața teatrului s-a umplut din ce în ce mai mult cu studenți. Trăsurile cu oamenii care veneau la reprezentatie au început să apară, dar erau oprite de mulțime și studenții le spuneau să se întoarcă. Atunci când oamenii obiectau, li se spărgeau ferestrele și le smulgeau ușile trăsurilor, se arunca cu ouă în doamne și erau scuipate în față. Poliția nu se așteptase la neplăceri (lucru care este de altfel impardonabil) și a sosit prea târziu, împingând mulțimea înfuriată. [Protestatarii] au pus stăpânire pe tramvaie, au blocat străzile, s-au înarmat cu pietroaie; apoi au apărut câteva regimente și a început o adevărată bătălie care a durat câteva ore. Au fost o mulțime de răniți, cu brațe și picioare rupte, nasuri și capete sparte. Toți răniții au fost târați în teatru unde se aflau de ceva vreme nefericitele doamne și domnii care urmau să joace. Teatrul a devenit un spital, iar doamnele, în loc să joace în fața unui public încântat, au devenit surori de caritate, îngrijind răniții! A fost un lucru chiar urât.“⁹

Ceea ce nu spune principesa moștenitoare este că, de fapt, la inițiativa unuia dintre fiii primului ministru, armatei i se ordonase să deschidă focul împotriva mulțimii și doar prezența de spirit a comandantului a salvat situația de la un deznodământ și mai tragic.¹⁰ Maria este, firesc, mai preocupată de repercusiunile evenimentelor asupra imaginii sale și a statutului Casei princiare. Ea denunță xenofobia protestatarilor, considerând că împrumuturile culturale sunt totuși benefice:

„Pe mine cel puțin m-a indispus foarte tare din mai multe motive. Urăsc mișcările împotriva a tot ceea ce este străin, în primul rând pentru că eu însămi sunt străină, dar și pentru că ar rămâne foarte puțin în țară dacă s-ar exclude tot ceea ce este străin; am fi reduși la o mare sărăcie în artă și în civilizație. Faptul că eram «patroana» reprezentației a dat bineînțeles prilej tuturor acelor minți răuvoitoare să vorbească împotriva mea, și toate astea m-au afectat foarte mult. Agitația a continuat, așa că teatrul a trebuit să fie complet închis și nu s-a mai putut juca nici măcar în română până acum. Dumnezeu știe că suntem dureros de români! Nu facem nimic, nu respirăm, nu trăim decât pentru acest lucru! Dar Dumnezeu știe că franceza a fost întotdeauna admisă până acum ca o limbă aproape internațională.“

Ceea ce vreau să spun este că o parte a [membrilor] societății mai degrabă arată că nu-i pasă de nimic românesc; își trimit copiii în străinătate, vorbesc în franceză între ei, au gusturi și obiceiuri franțuzești. Dar acest lucru nu poate fi luat în nume de rău, căci până la urmă, civilizația este un lucru bun și de obicei cauți în străinătate ceea ce nu ai acasă. Nu mă pot împiedica să nu mă simt groaznic, căci eu însămi am suferit deja prea mult pentru toate lucrurile la care trebuie să renunți pentru a nu răni mândria națională.“¹¹

⁸ Z. Ornea, *op. cit.*, p. 206

⁹ ANIC, Fond Regina Maria, Dosar V, 2593/ 1906

¹⁰ *Apud* Z. Ornea, *op. cit.*

¹¹ ANIC, Fond Regina Maria, Dosar V, 2593/ 1906

În continuare, principesa Maria, referindu-se la nemulțumiri politice recente, dar fără precizări anume, pare a sugera că, de fapt, ultimele evenimente nu au fost decât punctul terminus al unei generale stări de spirit inflamatorii, cu alte cuvinte că revolta studențească n a avut și alte conotații decât strict culturale. Surpriza contrazicerii îi vine de la propriile odrasle, care-i administrează o neașteptată „lecție de patriotism“:

„În ultima vreme au fost multe agitații politice. Multe dintre ele au fost pentru ca Nando să devină regent în timpul absenței Unchiului, altele împotriva acestui lucru. Au fost multe discuții și multe resentimente de toate părțile. Unii l-au atacat pe unchiul și au vorbit chiar nepoliticos despre el, alții l-au insultat pe Nando; puteai auzi același lucru relatat în zece feluri diferite, încât părea că nu mai rămăsese nicăieri nici o ființă omenească rezonabilă, așa că această reprezentare a oferit un prilej de descărcare pentru toți acei care voiau să se lovească unii pe alții! Da, trăim vremuri grele și nu pot să nu observ că nu par a fi perspective încântătoare de viitor. Dar nu e de nici un folos să fii descurajat sau scârbit sau să-ți fie teamă; fiecare trebuie să-și trăiască viața și să ia ce-i mai bun din ea. Partea nostimă este că atât *Carol*, cât și *Lisabeta* [s.n.], prea puțin patrioți și cu o viziune grozav de îngustă în această privință, au declarat că studenții chiar aveau dreptate. Chiar Lisabeta, care este în general cam indiferentă la lucrurile practice, și-a ridicat capul și a declarat acest lucru cu voce tare...“¹²

Mai mult ca sigur că, prin caracterul său violent, episodul din 13 martie 1906 a făcut-o pe prințesa moștenitoare să-și reconsidere multe opinii, să-și pună noi întrebări despre viitorul său rol, contribuind la maturizarea sa ideologică.¹³ În ciuda deciziei de a brava evenimentele, perspectiva personajului reținut și calculat pe care crede că va trebui să-l interpreteze de acum înainte nu o încântă:

„... viața este mai puternică decât mine; doar când ești tânăr crezi că poți să conduci viața! Cred că este trist să devii așa de răbdător, de resemnat și mohorât cum am devenit eu. Îmi place mai mult cum eram înainte, în vremurile când aveam o reputație proastă: isteată, luptătoare, răzbătătoare, veselă; da, îmi place mai mult Missy din acele vremuri decât Missy de astăzi, calculată, cu sânge rece, diplomată și virtuoasă. Încă îmi mai plac hainele elegante deși mă gândesc cu bucurie la vremea când voi putea să port din nou culori.“¹⁴

Sfârșitul epistolei nu lasă nici pe departe să se întrevadă personajul resemnat ori diplomat cu care se amăgește că este pe cale a se identifica. Pregătirile pentru aniversarea celor 40 de ani de glorioasă domnie ai Regelui Carol I o irită prin oficialul lor previzibil. Întâmplările din Piața Teatrului tocmai îi dezvăluiseră fața intransigentă a românismului. De aceea își varsă oful denunțând abuzul de stil neoromănesc prevăzut pentru jubileu.

¹² *Ibidem*

¹³ Încă din februarie 1906 Maria începuse a medita serios asupra viitorului său, dezvăluindu-și ambițiile politice și noua tendință pe care dorea s-o imprime monarhiei: „Mă întreb ce fel de existență voi fi capabilă să-mi rânduiesc când voi fi regină. În mod cert nu înțeleg să fiu redusă la rolul pe care-l are Aunty, dar știu că nu va fi ușor și responsabilități enorme îmi vor apăsa pe umeri, după cum bine știi. Va trebui să mă încred în propria judecată și nu voi avea pe nimeni care să mă ajute. Mai mult, va trebui să susțin alți oameni“ (ANIC, Fond Regina Maria; V 2589/ 1906: Scrisoare a principesei Maria către ducesa de Coburg, din 10 februarie 1906)

¹⁴ ANIC, Fond Regina Maria, Dosar V, 2593/ 1906

Încheierea este demnă de Missy cea cu „reputația proastă“, de năzdrăvana care sfidează convențiile:

„... Jubileul unchiului va însemna multă muncă și Dumnezeu știe cât roșu, galben și albastru va trebui să fie. Mi s-a făcut o mantie ultra românească pe care o voi purta la festivități, ca să arăt culorile inimii mele.

Nous ne faisons que du stil roumain, de la broderie roumaine et tout le tremblement.

Treți!“¹⁵

***National Imperatives and Cosmopolitanism
Princess Mary's reaction to the Student's Revolt
in the National Theatre Square in March 1906***

SUMMARY

„*Nous ne faisons que du stil roumain..*” Mary, the Romanian Queen-to-be, wrote to her mother, after the student's revolt she had to face, revolt organized in favour of the use of Romanian language on stage, at a time when french was predominant. A group of students, led by the eminent Nicolae Iorga, were militating against a show at which the Princess was to attend accompanied by Prince Ferdinand.

¹⁵ *Ibidem*